

О. В. Станіслав,

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

СЕПАРАТИЗАЦІЯ ЯК УНІВЕРСАЛІЯ ХУДОЖНЬОЇ КАРТИНИ СВІТУ ФРАНЦУЗЬКОГО МОДЕРНІЗМУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті йдеться про особливості вираження модернізму у різних видах французького мистецтва початку минулого століття. Автор обґрунтовує, що на часі, таке мовне явище як сепаратизація, стає універсалією художньої картини світу.

Ключові слова: сепаратизація, розчленований синтаксис, живопис модернізму, джазова музика, театр абсурду, мовна універсалія, картина світу.

В статье идет речь об особенностях выражения модернизма в разных видах французского искусства начала прошлого века. Автор обосновывает, что в данный период, такое языковое явление как сепаратизация, становится универсалией художественной картины мира.

Ключевые слова: сепаратизация, расчлененный синтаксис, живопись модернизма, джазовая музыка, театр абсурда, языковая универсалия, картина мира.

The article tells about the features of modernism expression in different types of French art of the last century. The author proves that now such a linguistic phenomenon as separating becomes a universal of the world art picture.

Keywords: separating, disjointed syntax, painting modernism, jazz music, the theater of the absurd, language universal, world view.

Початок ХХ століття у Франції позначився, з одного боку, бурхливим розвитком науки, техніки, матеріального виробництва, а з іншого, драматизмом у політичній, соціальній та культурній сферах людського буття. Перша світова війна, що вибухнула між націями, які вважали себе цивілізованими, перетворилася у довготривалу боротьбу й посилила протиріччя та настрої невіри по відношенню до перспектив європейської цивілізації. Загальна невдоволеність французького суспільства, відчуження особистості від суспільних інтересів, зростаюча роль у житті людей абстрактного мислення, бунт проти раціонального, виступ проти норм, традицій, новаторство за будь-яку ціну – ось породження цієї епохи.

Як результат, відбувається певний злам у світовідчуттях людей, проходять очевидні трансформації у їхньому відношенні до дійсності, відчувається загальна дисгармонія, нестабільність сучасного світу. В колах творчої еліти зростають ідеї песимізму, стурбованості майбутнім, проявляється прагнення до переосмислення минулого, історико-культурної спадщини, ведуться пошуки особистості свого місця у цьому складному, безмежному та багатогранному світі [3, с. 123]. А тому не дивно, що нове світосприйняття картини світу слугує фактором формування нової художньої мови у всіх видах мистецтва. Таким новим напрямком у європейському мистецтві, й у французькому зокрема, стає модернізм. Слід зазначити, що модернізм не є однорідною художньою течією і представлений різноманітними школами та угрупованнями. Не вдаючись у відмінності їхніх програм та маніфестів назвемо лише основні з них: кубізм, дадаїзм, уніанізм, сюрреалізм, експресіонізм, екзистенціалізм, абстракціонізм та інші. Париж робиться культурним центром, куди приїжджають художні діячі з країн Європи, Азії, латинської Америки, США та де формуються основні модерністські принципи.

Спостережено, що в естетиці модернізму початку ХХ століття домінує суб'єктивізм, алогізм, інтуїція. У різних видах мистецтва цей період відзначається художніми експериментами не лише в плані змісту, але й у плані форми. Митці винаходять нові виражальні засоби, руйнують канонічні стереотипи, розширюють діапазон жанрів, трансформують композицію і структуру творів, удосконалюють стильові прийоми, розробляють нові естетичні тези тощо. Приймаючи, як аксіому, думку, що будь-який вид мистецтва ґрунтується на основі загальної гармонії, авангардисти намагаються перетворити дисгармонію в один із законів своєї творчості. Узагальнюючи, можна припустити, що у всіх жанрах мистецтва одним із таких стильових засобів, що утворював дисгармонію, слугувала розчленованість (звуків, кольорів, граматичних зв'язків, композиції й тому подібне) у широкому розумінні цього явища.

Говорячи про розчленованість, надалі ми послуговуватимось терміном «сепаратизація», що властивий, передусім, синтаксичній будові тексту. Термін **сепаратизація** походить від фр. *séparer*, що означає – розділяти, відділяти, відокремлювати і, на нашу думку, якнайкращим чином відображає сутність основного принципу модернізму – роз'єднання частин в цілому, виокремлення елементів, порушення загальної структури твору, що на часі було типовим для різних видів мистецтва. У своєму дослідженні під сепаратизацією, як художньою універсалією, ми розглядатимемо розрив, роз'єднання будь-яких структур, композицій (мовних, живописних, звукових, сценічних тощо) з метою передати суб'єктивізм, аритмію, асиметрію художнього твору.

Отже, завданням нашої розвідки є обґрунтувати, що на початку ХХ століття така мовна категорія французького синтаксису як сепаратизація, була властива різним видам художньої творчості (літературі, живопису, музиці, театру тощо), а відтак її можна вважати універсалією художньої картини світу французького модернізму.

Спочатку, дослідимо яким чином сепаратизація реалізувалась у синтаксисі французької літературної мови. Відомо, що французькі письменники цього історичного періоду намагались відійти від звичних сюжетних ліній, логіки оповіді, зобразити дійсність через підсвідоме. Модерністи проголошують своїм кредом суб'єктивізм, інтуїцію, творче прозріння. Вони виступають проти норм та узвичаєності, відмовляються від класичного художнього досвіду, прагнуть новизни вираження. Відкидаючи розум і логіку, в їх творчості про-

являються риси фрагментарності і безсистемності, руйнуються класичні синтаксичні структури, порушується граматична впорядкованість, з'являються колажність та розчленованість. Літератори винаходять нові виражальні засоби, руйнують канонічні стереотипи, трансформують композицію і структуру творів, удосконалюють стильові прийоми, шукають новітні форми графічного оформлення тексту тощо. Знамените «бачити, відчувати, виражати» братів Гонкурів – ось завдання будь-якого митця (художника, композитора, актора), що опановував нові можливості відтворення світу зовнішнього в безкінечних вібраціях, мінливості і світу внутрішнього, що оголював потік емоційності, свідомості й несвідомості.

Французький літературний модернізм представлений такими яскравими постатями як: Г. Аполлінер, А. Бретон, Л. Арагон, Р. Деснос (дадаїсти), Т. Тзара, П. Реверді (сюрреалісти), М. Пруст (модерністський-імпресіоніст), Ж.-П. Сартр, А. Камю, А. Жід (екзистенціалісти) та інші.

Російський мовознавець В. Руднев зазначає, що у модерністському тексті домінує стиль потоку свідомості, який відтворює ментальне життя за допомогою зчеплення асоціацій, прямолінійності, обірваності синтаксису, що імітує усне мовлення, внутрішній монолог. Антитрадиціоналізм, алогізм, як принципи мистецтва цього періоду, знаходять своє безпосереднє відображення у модерністській літературній прозі: порушується зв'язність тексту, а оновлення мови відбувається насамперед через синтаксичні конструкції, а не через лексику [2, с. 237].

Художня література французьких-модерністів даного історичного часу виокремлюються яскравою синтаксичною специфікою. Розчленовані конструкції створюють розривність тексту, його ритмічність та дисонанс. Оскільки синтаксично зв'язані компоненти позиційно стають дистанційними, то тим самим вони ускладнюють сприйняття, роблять неоднозначним суть висловлення. Будучи засобом вираження суб'єктивної модальності, сепаратизовані конструкції імітують спонтанність формування і вираження думки, асоціативність мислення [1, с. 98]. Розчленовані структури розмовного синтаксису в текстах письменників-модерністів мають на меті змоделювати позицію автора, який творить свій світ, у якому все спонтанно, безпосередньо, світ, який народжується тут і зараз, на очах читача. Наразі, сепаратизовані синтаксичні структури стають невід'ємною частиною стилю французьких літераторів.

У французькому живописі початку ХХ століття, розвиваючи традиції класичного реалізму, продовжили свою творчість імпресіоністи. К. Моне, О. Ренуар, Е. Дега та інші намагались за допомогою гри фарб, світла відобразити красу світу в простих явищах та предметах, що оточують людину. Водночас відбуваються пошуки нових підходів щодо відтворення сутності буття. Так, приміром, їхній послідовник постімпресіоніст П. Сезанн робить спроби розсунути горизонти простору. Представники іншого модерністського напрямку примітивізму (наприклад, ранній А. Матісс) намагаються поглянути на світ дитячими очима, виразити найбільш загальні, всім зрозумілі почуття. У контексті означеної проблеми, на особливу увагу заслуговує книга А. Матісса «Джаз», що представлена новою технікою малювання – декупаж. Художник складає із вирізок різних кольорів своєрідні композиції, занурюючись у чистоту кольору. Проте, створивши загальну архітектоніку, А. Матісс дійшов висновку, що не колір відіграє першочергову роль, увагу глядача привертає пошук змістоутворюючих елементів у складі цілої композиції. Художник намагався спростити мову мистецтва, але при цьому зберегти всю повноту емоцій та відчуттів. Французькі кубісти (П. Пікассо, Ж. Брак, Ф. Леже, Г. Аполлінер, М. Жако) передають не образ, а конструкцію, будову предмету, сконцентровуючись на його стереометрії.

Характерним породженням живопису початку ХХ століття стали також такі творчі модерністські напрями як футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, експресіонізм, сюрреалізм. Футуристи ідеалізували те нове, що принесла в життя людства індустріальна епоха й зображали культуру майбутнього. Абстракціоністи вважали за необхідне повністю вивільнити мистецтво від необхідності відображення реальності, оскільки це обмежує свободу творчості художника. Дадаїсти, такі як Т. Тзара, М. Дюшан, заперечували основні цінності цивілізації; у їх творчості переважав гротеск, скептицизм, устремління шокувати публіку найбільш антиестетичними зображеннями. Експресіонізм характеризується підвищеною емоційністю, що виражається через шаленство кольорів, звернення до ірраціональності, апокаліптизму. Естетичні погляди сюрреалістів зводились до того, що художник – це творець, який створює власний світ, надреальність (сюрреальність). Ця надреальність не підвладна законам буденного життя, вона ірраціональна, символічна, відкрита фантазіям, маренням, чуду, містиці (представники С. Далі, П. Пікассо). Для того, щоб зобразити подібну миттєвість деякі художники-сюрреалісти використовували техніку ташизму (роздільні відокремлені мазки фарб). Як бачимо, прослідковується мистецький паралелізм, аналогія: декупаж, ташизм – у картинах художників; сепаратизація – в синтаксисі письменників.

У музичному житті Франції початок ХХ століття також відзначився активізацією пошуку нових стилів та нових прийомів музичної інтерпретації. Як і в живописі, в музиці започатковується імпресіонізм, напрямок, що має на меті передати всі тонкощі й складнощі відчуттів за допомогою елегантності, вишуканості звучання. Композитори-імпресіоністи ідейно були дуже близькі до літературного символізму, досліджували сфери невідомого, таємничого, створювали свій «ідеальний світ».

Через усю музичну творчість цього часу проходить тема великих змін, які мають зруйнувати старий, несправедливий соціальний устрій. Композитори активно експериментують у своїх творах і відкривають нові грані й можливості музичної мови, образів, фігур. Новий зміст потребує нових музичних форм утілення, а тому логічним є поява таких модерністських стилів як експресіонізм, авангардизм, джаз і тому подібне.

Представники експресіонізму відтворювали у своїх творах складні, важкі світовідчуття людства, його біль і страждання, відчай і страх самотності. Основою нового методу написання музики стала додекафонна система, яка протиставлялась традиційній європейській системі ладів та тональностей. У мистецьких колах

з'явилося поняття «атональної музики». Сутність такої музики полягала в тому, що акордові співзвуччя (гармонії) зв'язувались між собою довільно, без дотримання суворих правил.

Експресіоністські музичні тенденції продовжили розвивати композитори-модерністи (авангардисти), які проголосили своїм творчим кредо повну свободу вираження. Музиканти, ігноруючи точні звукові зв'язки, розробляли новаторську музичну мову, часто недоступну, складну для сприйняття.

Справжнім музичним відкриттям ХХ століття став джаз, який представляв нову естетику, новий образ світосприйняття, «діалог» різних художніх культур, органічне злиття європейських, африканських та американських традицій. Джаз – це, передусім, імпровізація, мистецтво гри, комунікації, різностороннього спілкування на мові музики. Його сутність полягає не в результаті, а в процесі творення. Говорячи про джазову імпровізацію, можна провести аналогію із живою, розмовною мовою. Джазова музика – це своєрідне музичне мовлення, яке також має свій «словник», свої правила використання тих чи інших мотивів, інтонацій, способів та прийомів їх поєднання. Однак, найважливіше призначення джазової музики, її найбільша заслуга полягають в тому, що це – засіб, мова живого спілкування людей. Джаз, як і синтаксис письменників-модерністів, як і манера малювати художників-ташистів, мав у своїй основі природні, живі, сепаратизовані структури, що творяться тут і зараз за допомогою звуків.

Щодо театрального мистецтва, то в період між двома світовими війнами воно переживало етап розквіту. Реалістична тенденція розвитку театру, що асоціюється з ім'ям К. Станіславського, отримала своє визнання в багатьох країнах світу. Однак, початок ХХ століття відзначається розробленням сучасних, нестандартних форм театрального мистецтва, що пов'язано з відмовою від традиційного трактування авторського прочитання тексту, введенням нових символічних персонажів, широким використанням оригінальних прийомів оформлення сцени; з'являється легкий жанровий театр, зокрема мюзикл.

Широко заявив про себе такий новий напрямок театрального мистецтва, як *театр абсурду*. П'єси драматургії абсурду (як їх ще називали «антип'єси») були позбавлені звичної логіки та змісту, всі деталі творів об'єднувались довільно, поза органічними законами, утворюючи на сцені хаос та безглуздя. Власне театр абсурду звернув увагу на істотні проблеми внутрішнього світу окремої людини, загострив критику автоматизму, міщанства, конформізму, деіндивідуалізації й акомунікабельності сучасного суспільства. Драматурги мистецтва абсурду (Ежен Йонеско, Артюр Адамов, Семюел Беккет, Фернандо Аррабаль, Жан Жене) у своїх творах розчленували, сепаратизували життєво цілісні елементи театрального видовища й тим самим порушили їх реальний взаємозв'язок. Поєднання не поєданого, розділення логічно зв'язного, сюрреалістичного перенеслось із музики, живопису, скульптури, літератури на сцену. Таким чином, «техніка» сепаратизації складає на часі й архітектоніку театру абсурду.

Підсумовуючи, можна ствердити, що всі художні тенденції, течії, напрямки у всіх жанрах мистецтва початку минулої епохи мали на меті художньо схарактеризувати такі категорії як свобода вираження, антитрадиціоналізм, алогізм, суб'єктивізм і т. п. Проведений аналіз показав, що, як у французькій літературі, так і у французькому живописі, музиці, театрі модернізм мав у своїй основі природні, живі, сепаратизовані структури, що творяться тут і зараз за допомогою розділених синтаксичних зв'язків, кольорів, звуків, нових театральних прийомів тощо. Обґрунтовано, що сепаратизація стає універсальною художньою картини світу французького модернізму початку ХХ століття, своєрідним символом культури, який активно вплинув на розвиток творчої думки, світоглядний та естетичний погляд сучасників.

На перспективу, доцільно було б також розглянути особливості модернізму в скульптурі, кіно, інших видах мистецтва, що значно розширило б розуміння сепаратизації як універсальної художньої картини світу французької культури початку ХХ століття.

Література:

1. Акімова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акімова. – М. : Высшая школа, 1990. – 160 с.
2. Руднев В. П. Словарь культуры XX века / В. П. Руднев. – М., 1999. – С. 237-241.
3. Якимович А. Парадигмы XX века / А. Якимович // Вопросы искусствознания. – 1997. – №2. – С. 121-133.